

V drugem poglavju obravnavajo spisi dr. Karla Šiškoviča poglede na italijansko politično prizorišče z razpravami, ki kažejo na globoko poznanje obdelane tematike. Razprave kot »Fašizem v Italiji«, »Model socializma za moderno industrializirano državo«, »Staro in novo po volitvah v Italiji (1972)«, »Junjske volitve v Italiji, v deželi in med Slovenci (1975)«, »Italijanske parlamentarne volitve 1976«, »Programski sporazum v Italiji«, »Parlamentarne in evropske volitve leta 1979 v Italiji«, kažejo na globoko poznanje italijanskega političnega in socialnega tkiva. Seveda je analiza volitev le fragmentarna in nepopolna za obdelani povojni čas, so pa zbrani in komentirani podatki osnova za konkretno analizo povojnega političnega razvoja italijanske politike. Mislim, da je bil prav v analizi volilnih rezultatov v povojni Italiji Šiškovič izrazilo zanesljiv in pronicljiv raziskovalec ter da je to blago manj pokvarljivo od ostalih zbranih spisov.

V tretjem poglavju so zbrani članki in razprave, ki govorijo o temeljih zakona za Slovence v Italiji kot enem izmed najbolj determinantnih področij Šiškovičevega raziskovanja in ustvarjanja zadnjega desetletja njegovega življenja. Vse razprave so še izredno aktualne, saj do kakršnekoli pravice, ki bi bila uzakonjena s strani italijanske republike, Slovenci še niso prišli. Raziskave in razprave »O problemih pravne ureditve Slovencev v Italiji«, »Predlogi za pravno ureditev položaja Slovencev v Italiji«, »Slovenska vprašanja v dveh mandatnih dobah dežele Furlanije—Julijske Krajine«, »Mednarodna konferenca o manjšinah«, »V duhu Helsinkov in osimskega sporazuma«, »Uspešno ali neuspešno delo posebne komisije za slovenska vprašanja«, »Okvirno gradivo o položaju Slovencev v Videmski pokrajini«, »Načelo globalnosti v zakonih za zaščito manjšin in problem Beneške Slovenije«, kažejo na dokajšnje in zavzeto razglabljanje o tem, kar bo v zadnjem desetletju pred avtorjevo smrtjo njegova glavna obsesija: globalna zakonska zaščita vseh Slovencev v Italiji od Milj do Trbiža. Obravnavano področje je tudi zaradi pomanjkljivega izida konferenčnih dokumentov iz leta 1974 primarno pričevanje.

Četrty razdelek vsebuje nekaj izredno aktualnih tematik, ki so temeljna za obstanek in razvoj manjšine tudi v današnjih dneh, saj se njih reševanje zavlačuje iz zakonodajne v zakonodajno dobo italijanskega parlamenta. V razpravah kot »Pravna ureditev slovenske šole«, »O pravici slovenskega jezika«, »Izhodiščna načela za vrednotenje socialnogospodarskih in prostorskih problemov Slovencev v Italiji«, »Razvoj družbenogospodarske strukture Slovencev v Italiji« ter »Zapisek o pravicah pri rabi slovenskega jezika« je viden prehod Šiškovičevih znanstvenih prizadevanj od zgodovinskega k sociogospodarskim in zakonodajnim problemom. Vse več se kaže tendenc k homo politicus. Raziskavo dr. Karla Šiškoviča pogojuje njegovo angažiranje v vladni komisiji za določitev zakona o zaščiti Slovencev v Italiji.

Razpet med znanstvenim delom, manjšinsko angažiranostjo ter politiko, se je avtor vse bolj nagibal k slednji. Potem ko je začrtal pot Slovenskemu raziskovalnemu inštitutu in ko je postavil znanje kot prvovrsten faktor vsakega raziskovalnega dela, je avtor teh razprav, stran iz ljubljanskih okvirov, ki so ga utesnjevali, v Trstu ob velikem razumevanju vodilnih struktur položil temelje izredno zanimivemu eksperimentu, da je z eno nogo stal v znanosti, z drugo v politiki. Zgodovinska osnova njegovega formiranja in izobrazbe je prevladala pri odločitvi, naj zaščitni zakon zaobjame vse Slovence, od tržaških do goriških in beneških. Kot izhaja danes iz nekaterih dokumentov, bi Slovenci v Trstu in v Gorici že lahko razpolagali z določenimi zaščitnimi normami. Šiškovič, ki je prav v izteku svojega življenja določal spodnjo in zgornjo mejo sprejemljivega v t. z. Cassandrovi komisiji, je bil in je ostal vedno dosleden resnici, da so Slovenci v Italiji eno ter da mora biti zaščita enaka za vse, pa naj gre za Tržacana, Goričana ali Benečana. Kot rečeno, je knjiga izšla ob skeptičnem vprašanju ali trditvi, da bo globalni zakon o zaščiti sprejet, ko Slovencev v Italiji ne bo več. Kljub tem trditvam, ki kažejo na določeno mero malodušja, ki preveča manjšino ob prelomu desetletja, ni po mojem mnenju še nič zamujenega, in prav spisi dr. Karla Šiškoviča kažejo na vitalnost in radoživost kulturnih in znanstvenih struktur v zamejstvu.

Boris Gombač

Acta historico-oeconomica Iugoslaviae. 15(1). Zagreb : Školska knjiga, 1988. 240 strani.

V tej številki Acta je objavljeno še nekaj referatov z mednarodnega simpozija o zgodovini živinoreje in njenem pomenu za jugoslovanske narode, ki je bil v Budvi 26.—28. III. 1987. Večji del referatov s tega srečanja je bil že objavljen v Acta 14(1), 1987 (glej ZČ 42, 1988, 610—613). V tej številki je dodanih še nekaj drugih razprav.

Ante Rukavina je v kratkem preglednem referatu, ki temelji na ustreznih literaturi, prikazal Povijesni značaj stočarstva na Velebitu. Obravnava živinorejo tega območja, seveda predvsem pašno, od prazgodovine do sedanjosti. Impresiven je njen

zaton, ker so jo spodrinile druge donosnejše gospodarske panoge. Razprava je ponazorjena z nekaj fotografijami.

Obsežno in zelo temeljito razpravo z naslovom Stočarstvo i stočarski proizvodi Kosova i susednjih krajeva 1455—1800, ki temelji deloma na arhivskih virih, pretežno pa na literaturi, je prispeval Bogumil Hrabak. Obravnava stanje in razvoj živinoreje ne samo Kosova, temveč tudi južne Srbije, Makedonije, Albanije in Grčije skozi tri stoletja in pol, torej v obdobju turške nadvlade. Izčrpno so obdelane prirodne razmere za živinorejo in družbeni vplivi, ki so jo pospeševali in zavirali. Zanimiv je avtorjev ekskurz o transhumantni paši, kjer zavrača poglede Fernanda Braudela. Le malo pa je orisov o živinskih boleznih. Pomembni so številčni podatki o posameznih vrstah živine. Podrobno je osvetljena vloga živinoreje v gospodarskem življenju prebivalstva. Obdelana je trgovina z živino in živinskimi proizvodi, ki je bila glavni vir denarnih prihodkov kmečkih ljudi. Bolj sumarno je prikazana gospodarska politika turške države v zvezi z živinorejo, in to na osrednji, pokrajinski in krajevni ravni. Pospeševanje živinoreje naj bi predvsem pripomoglo k oskrbi ljudi v čedalje bolj razvijajočih se mestih. Škoda je, da nekateri za tamkajšnje razmere značilni strokovni izrazi, npr. sejmene, filuredžije itn. niso raztolmačeni.

Vesna Vučevac-Bajt je v referatu Povijesni preobražaj primitivnih pasmina svinja u visokoproduktivne na teritoriju Hrvatske, ki temelji izključno na literaturi, prikazala dva poskusa omenjene preobrazbe, od katerih prvi med vladanjem Marije Terezije še ni uspel, drugi poznejši pa je. Opisane so domače samonikle svinje na Hrvaškem: šiška, turopoljska svinja, bagun, mangalica in pozneje vzgojena slavonska svinja — fajferica. V referatu v bistvu ni nič novega, zanimive pa utegnejo biti fotografije obravnavanih pasem svinj, čeprav so tehnično slabe.

Milka Zdraveva je v razpravi Udeo stočarstva u privredi Makedonije u prvoj polovini 19. veka, ki temelji le na objavljenih delih, dala pregled predvsem ekstenzivne živinoreje, ovčarstva in kozarstva. Prikazani so načini reje živine in tržni običaji pri njeni prodaji. Navedeno je veliko številčnih podatkov o živini za posamezne kraje. Tudi v tem referatu je poudarjen pomen živinoreje v gospodarskem življenju prebivalstva.

Smiljana Đurović je v referatu Stočarstvo kao deo privrednog bogastva Jugoslavije 1918.—1941. godine — faktor industrializacije, ki temelji le na standardnih statističnih publikacijah in ustrezni literaturi, poudarila pomen živinoreje kot dela narodnega bogastva. Navaja podatke o živini kot surovinski podlagi za nastanek in razvoj več industrijskih vej v Jugoslaviji. Med večjimi obrati mesno-predelovalne industrije, ki so preživeli svetovno gospodarsko krizo, navaja iz Slovenije tri: Benkovega iz Murske Sobotе, Tavčarjevega ter veleklavnico Hermann Wögerer iz Maribora. Zanimivo je, da je bilo konec leta 1938 od 109 usnjarn in krznarn v Jugoslaviji kar 50 v tedanji Dravski banovini.

Nikola L. Gačeša je obdelal Osnivanje i delatnost Saveza stočarskih odgajivačkih zadruga u Novom Sadu (1935—1941), ki temelji na ohranjeni dokumentaciji obravnavane Zveze. Kadar bo kdo raziskoval zgodovino slovenskih živinorejskih — selekcijskih zadrug bo to delo lahko služilo za primerjavo. Zveza si je prizadevala za gojitev, izboljšavo in povečanje števila živine pri zadrugnikih — članih. V kratkem času je dosegla lepe rezultate.

Zoran Lakić je prikazal Partizanske stočne farme u Crnoj gori 1942. godine, katerih pobudnik in organizator je bil Moša Pijade. Delo temelji na arhivskih virih in literaturi.

Mihajlo Ljumović je prispeval referat Prirodni i ekonomski uslovi kao činioci razvoja pojedinih vrsta stoke i njihovog teritorialnog razmeštaja. Ta zanimiv referat je bolj agronomskega značaja in ima malo zgodovinskih prvin.

Bolj aktivističen in za sedanjost prilagojen je referat Zdravko Zvorc: Stočarstvo brdsko-planinskog područja SR Hrvatske u uvjetima općenarodnog obrambenog rata.

S tem so obdelani referati omenjenega simpozija. Kot vidimo iz prejšnje in te številke, Slovenci nismo prispevali nobenega referata. To je škoda, saj je živinoreja v Sloveniji že od zdavnaj pa tudi še sedaj od jugoslovanskih republik najbolj razvita. Ta očitek seveda ne leti na rovaš organizatorja simpozija dr. Ercega, saj si je prizadeval dobiti referente tudi od nas.

Ivan Erceg objavlja razpravo Francuzi u Vojnoj krajini: Prilog poznavanju materialnog i demografskog stanja u Plašćanskoj eparhiji (1810/1811). Pisec obravnava razmerje med novimi francoskimi oblastniki in Plašćansko eparhijo (episkopijo). To razmerje je posebno zanimivo, ker Francozi niso imeli izkušenj v odnosih s pravoslavno Cerkvijo. Na podlagi arhivskega gradiva v AS je prikazal status Cerkve in dohodke duhovnikov, stanje in gibanje prebivalstva, razmerje med spoloma in versko pripadnost prebivalstva. V prilogi so dodani prepisi izvirnih dokumentov, kjer izjemoma ni pretirano veliko tiskovnih napak.

Šime Peričić je na podlagi arhivskih virov, manj pa literature, prispeval razpravo Prilog poznavanju ekonomskih prilika Boke Kotorske u XIX. stoljeću. Pisec je zbral

številčne podatke o gojenih rastlinah, njihovih pridelkih in vrednosti, enako je ugotovil strukturo živinoreje in število živine, ki je bila glavni vir za obstoj tedanjih prebivalcev. Obravnavano je tudi pomorstvo kot pradačna dejavnost. Obrt pa je večinoma služila le za domače potrebe.

Ivica Golec je napisal na podlagi literature in tedanjega časopisja razpravo Gospodarstvena bratovština Petrinjska. V bistvu gre za podobno ustanovo kot so bile pri nas Kmetijske družbe in z istimi nalogami. Kako lahko slab prevod povzetka tujce naravnost zavaja, je vidno pri tem sestavku. Tu ne gre za ekonomijo, gospodarstvo kot tako, temveč za kmetijstvo, prevedeno pa je popolnoma napačno z »Wirtschaftliche Bruderschaft...« namesto Landwirtschaftsgesellschaft, ko vendar ni šlo za nobeno cerkveno bratovščino.

Stjepan Sršan objavlja nadaljevanje razprave iz arhivskih virov: Pregled gospodarskog i demografskog stanja Vukovarskog vlastelinstva. Zbranih je veliko podatkov, tudi s faksimili, ki pa so zanimivi predvsem lokalno.

Objavljeno je še šest knjižnih prikazov in pozdravni nagovor predsednika Zveze zgodovinarjev Jugoslavije prof. dr. Miomira Dašića na omenjenem simpoziju v Budvi. Kot v prejšnjem so tudi v tem zvezku nemški prevodi povzketov porazni. Prevajalka kreira kar nove nemške besede, npr. Umgestelung, Ackerfelder itn. Zdi se, da je tu vsaka beseda odveč.

Jože Maček

Milan Sagadin, Kranj — Križišče Iskra. Nekropola iz časa preseljevanja ljudstev in staroslovanskega obdobja. Ljubljana : Narodni muzej, 1988. 158 strani, priloge. (Katalogi in monografije, 24).

Knjiga na 158 straneh, s 64 tabelami in 19 prilogami obravnava tretjo odkrito veliko nekropolo na območju današnjega mesta Kranja. Čeprav se je na njej, kot na grobišču okoli farne cerkve, pokopavalo skoraj do novejšega časa, monografija-katalog zajema, kot kaže podnaslov, samo najdbe starejših obdobj.

Monografijo, razdeljeno na več poglavij, začenja M. Sagadin po kazalu in predgovoru (7—10) v uvodu (13) z opisom zgoščene zgodovine prostora, ki leži na najnižji terasi desnega brega Save med današnjo železniško postajo in tovarno Iskra. Iz opisa je razvidno, da je bila tu do 18. stoletja cerkev sv. Martina s pokopališčem, sodila pa je k naselju Stražišče (prvič omenjeno 1002). Ko je bila cerkev zapuščena in porušena, je bil prostor uporabljen v razne namene, ki so zelo pogosto posegali tudi v spodnje plasti zemlje in jih stratigrafsko oškodovale. Glede na arheološke najdbe, ki so s temi posegi prihajale na dan, ter glede na zgodnje omembe cerkve (župnik omenjen 1248) in prostora v starih virih je bil prostor registriran kot spomenik I. kategorije. Zato je 1977 pred gradnjo cestišča na tem prostoru avtor kot član Zavoda za spomeniško varstvo Kranj opravil zaščitne raziskave pod mentorstvom A. Valiča, tedanjega kustosa Gorenjskega muzeja v Kranju.

Na tem prostoru so odkrili poleg 264 pokopov mlajšega obdobja tudi 279 grobov predсловanskega časa in zgodnjeflovanskega obdobja. Uvodu knjige sledi opis grobov (14—32), zidanih grobnic, arhitektonskih ostankov na grobišču: temelji nekdanje cerkve sv. Martina, romansko pokopališko obzidje, temelji okostnice-rotunde, polne kosti, razporejenih v štirih plasteh, in nedoločljiv polkrožen objekt iz sphane ilovice (33—34), nato pa opis slučajnih najdb (35—38). V nadaljevanju nas avtor seznani z značilnostmi grobišča in grobov (o načinu in smeri pokopov, o legi rok in lobanje) ter o antropoloških značilnostih skeletov (39—44).

Po avtorju je prostorno raziskana samo polovica grobišča ali celo manj. Raziskave so pokazale, da je bilo na tem delu že svoj čas poškodovano in uničeno veliko število grobov z mlajšimi pokopi in drugimi posegi. Z njimi je bila tudi zabrisana večina obrisov staroslovanskih grobnih jam. Po pokopih, ki so segali v prodnato plast, sodi, da so bile jame najbolj pogosto štirioglate z zaobljenimi vogali, z grobno konstrukcijo v obliki kamnite obloge, ali samo bolj ali manj obdane s kamni, kar je na tabelah nazorno prikazano v risbah za posamezne grobove. V neznatnem številu grobov (12) je ugotovljena deska ali lesena obloga. Nekateri »staroselski« grobovi naj bi imeli tudi zidano grobnico. Pri grobovih iz obeh obdobj so ugotovili tudi pojave žganja v grobu in nad grobom. Glede na nedotaknjenost posameznih starejših pokopov se avtorju vsiljuje misel, da so bili verjetno nad zemljo označeni. Kljub gostoti pokopavanja na tem prostoru zasleduje avtor določene stratigrafske momente, ki naj bi naznačile določene faze pokopavanja, kar je skušal na prilogah tudi grafično prikazati.

Nekropola se odlikuje razen enega primera (grobova št. 51 in 52) z enojnimi pokopi, ki so bili z manjšim ali večjim odklonom usmerjeni v glavnem Z—V. Izjemo kažejo posamezni starejši grobovi z usmeritvijo S—J. Lega rok je pri obeh skupinah dokaj neenotna, čeprav prevladuje iztegnjena ob telesu. Enako je tudi z lego glave, ki je lahko obrnjena na levo ali desno stran z več ali manj nagiba na vznav ali na